

Tutkimusta käytettävä politiikkavaihtoehtojen seurausten arviointiin

Erkki Tuomioja

Päätöksentekijöillä tulee olla käytössään niin paljon tutkittua tietoa, tervettä järkeä ja kriittisessä vuorovaikutuksessa testattuja arvopäämääriä kuin mahdollista. Kaikkia näitä on tarjolla, ainakin jossain ja johonkin aikaan, mutta valitettavasti ei välttämättä siellä missä ja silloin kun politiikkavaihtoehtoja ja päätöksiä tehdään.

Vaikka inhimillisen tiedon ja ymmärryksen kasvattaminen on itsessään tieteen arvokas päämäärä, niin vain harva meistä katsoo tekevänsä tiedettä vain sen itsensä vuoksi. On luonnollista että toivomme tuottamamme tiedon ja ymmärryksen muuntuvan myös työkaluiksi niille, jotka pyrkivät tekemään maailmasta ihmisille paremman paikan elää. Siksi monet haluavat nimenomaisesti ylittää tieteen ja politiikan välisen rajan ja osallistua itse politiikan suunnitteluun ja tekemiseen. Jotkut tekevät sen siitä lähtökohdasta, että tieteellinen tieto ja sen johdonmukainen ja järkipäiväinen soveltaminen on avain yhteiskunnallisen muutoksen hallintaan toivotulla tavalla.

Tämän voi helposti tunnistaa valistuksen hengessä tapahtuvaksi yhteiskunnalliseksi insinöörityökalun soveltamiseksi. Se oli pitkään yleisesti hyväksytty ja vallitseva ajattelutapa, jonka kuitenkin postmoderni aikamme on asettanut kyseenalaiseksi. Pisimmälle viety kritiikki näkee Zygmunt Baumanin tavoin yhteyden edistysuskoksen ja valistushenkisen järkipäiväisen muutoksen tavoittelun ja 20. vuosisadan keskitysleirien välillä. He haluavat rajata tieteellisen rationalismin politiikan ulkopuolelle.

Tällaisen yhteyden näkeminen rationalismin ja kansanmurhien välillä voi olla filosofisesti mahdollista, ja hyvien aikeiden ja ihanteiden voidaan soittaa toisinaan johtaneen totalitarismiin ja rikoksiin ihmiskuntaa vastaan. Tällainen yhteys ei kuitenkaan ole automaattinen ja väistämätön, eikä siitä seuraa että edistysuskokset ihanteet tu-

lisi julistaa vaarallisiksi. Ihanteiden hylkäämisen asemesta meidän tulee analysoida sitä, miksi, miten ja millaisissa olosuhteissa ne voivat johtaa aivan päinvastaisiin tuloksiin.

Sille että arvot vaikuttavat tutkijoiden työhön yhteiskuntatieteissä emme voi mitään. Raja on tässä kohdin, jos ei nyt veteen piirretty viiva, niin kuitenkin epäselvä ja läpipäästävä. Mutta vaikka arvovapaa tiede ei olisikaan mahdollista on siihen kuitenkin pyrittävä, mikä paradoksaalisesti onnistuu paremmin silloin, jos arvot avoimesti tunnustetaan.

Se että tieteellisen tiedon hyödyntäminen yhteiskuntapolitiikassa on vaikeata ja sillä on joka tapauksessa vain rajalliset mahdollisuudet ei saa johtaa turhaan pidättyvyyteen tutkimustiedon käytössä politiikkanteon apuvälineenä. Poliitikanteko perustuu tietenkin aina päätöksentekijöiden arvoihin ja mielipiteisiin, eikä ole olemassa tieteellistä tapaa jolla voitaisiin osoittaa arvot itsessään oikeiksi tai vääriksi. Tämä ei kuitenkaan ole este sille, etteikö tieteellistä tutkimusta voi ja tule käyttää yhteiskuntien parempaan ymmärtämiseen ja politiikkavaihtoehtojen seurausten arviointiin.

Päätöksentekijöillä tulee olla käytössään niin paljon tutkittua tietoa, tervettä järkeä ja kriittisessä vuorovaikutuksessa testattuja arvopäämääriä kuin mahdollista. Kaikkia näitä on tarjolla, ainakin jossain ja johonkin aikaan, mutta valitettavasti ei välttämättä siellä missä ja silloin kun politiikkavaihtoehtoja ja päätöksiä tehdään.

*

Yhteiskuntatieteitten arvostus ja käyttö ovat vaihdelleet. Tieteellinen lähestymistapa näyttää olleen suuremmissa arvossa ja käytössä silloin, kun sosiaalipolitiikkaa kehitettiin ja laajennettiin hyvinvointivaltioiden sodanjälkeisinä rakennusvuosina. En ymmärrä miksi sosiaalitutkimuksen

hyväksikäyttö olisi jotenkin vähemmän tärkeää silloin, kun säästöt, leikkaukset ja supistukset on pantu työjärjestyksen kärkeen.

Tämän ei ainakaan pitäisi johtua resurssien puutteesta, vaan pikemminkin syynä on yleisempi epäluulo yhteiskuntatieteitä kohtaan. Oma osuutensa tähän on myös kommunismin romahduksella, jonka seurauksena koko ajatus social engineeringin nimellä kutsutusta kokeellisesta ja valvotusta yhteiskuntapolitiikasta on haluttu nähdä epämuodikkaana ja epätoivottavana.

Mutta myös suunnittelematon ja tutkimukseen perustumaton yhteiskuntapolitiikka on oman lajinsa social engineeringiä, eikä se voi olla lähtökohtaisesti parempaa kuin suunnitelmallinen ja tutkimusta hyväksikäyttävä politiikka demokraattisessa yhteiskunnassa. Esimerkeistä käyvät Reaganin kaudella aloitetut suurimittaiset veronalennukset tai Chicagon poikien Chillessä lanseeraama eläketurvan markkina-altistaminen eivät ole missään perustuneet tutkimukseen, vaan uskomuksiin ja arvoihin, erityisenä uskonkappaleena ns. Lafferin käyrä, joka väittää verotulojen kasvavan kun veroja tarpeeksi alennetaan.

Vaikka vastuu tieteitten käyttämisestä tai käyttämättä jättämisestä on poliitikoilla, voidaan myös kysyä ovatko yhteiskuntatieteitten harjoittajat itse tähän osasyllisiä alistuessaan vähin äänin yhteiskuntatieteiden arvonalennukseen?

Esimerkiksi sosiaalipolitiikan ja verotuksen kannustus- ja työllisyysvaikutukset ovat keskeisiä tutkimusaiheita. Olemassa olevan tutkimuksen tuntemattomuus ja haluttomuus käynnistää uutta ei ole kuitenkaan estänyt sen enempää poliitikkoja, kolumnisteja kuin korkeinta virkaeliittiäkään ajamasta kauaskantoisia politiikkamuutoksia ja esittämästä varmoja mielipiteitä niiden seurauksista.

Monet sosiaalipolitiikasta vastuulliset sektorivirkamiehet pyrkivät yleensä perustamaan esityksensä käytettävissä olevaan tutkimukseen, mutta tällä ei näy olevan juurikaan arvoa silloin kuin asiat siirtyvät finanssiministeriöiden käsittelyyn. Tämä ei koske vain suhtautumista sosiaalitutkimukseen, vaan myös taloustieteen käyttö on rajoitettua ja valikoivaa.

Tieteen ja tutkimuksen väheksyminen on yhtä turmiollista kuin sokea tietoisuskokin, niin kauan kun tunnustamme ettei tieto itsessään koskaan tule mitätöimään niiden eettisten arvovalintojen merkitystä, joihin tiedon hankinta, arviointi ja käyttö aina perustuvat.

Tutkittu tieto on niin arvokas väline päätöksenteossa, että sen tulisi aina olla saatavilla vaika

ka päätöksentekijät eivät sitä käyttäisikään, tai kokisivat sen suorastaan kiusalliseksi.

*

Samalla kun olemme huolissamme poliitikkojen ja päätöksentekijöiden riittämättömästä kiinnostuksesta tutkimustiedon hyväksikäyttöön päätöksenteossa, emme välttämättä ole tyytyväisiä silloinkaan, kun päätöksentekijät alkavat liiaksi kiinnostua tieteistä, tai ainakin sitä tuottavasta korkeakoululaitoksesta.

Opiskelu suomalaisissa julkisin varoin kustannetusta korkeakoululaitoksessa on maksutonta ja sen puitteissa harjoitettu tutkimus on valtaosaltaan myös verovaroin kustannettua. On siten ymmärrettävää, että yhteiskunta odottaa ja saa tälle panostukselleen vastiketta. En ole kuitenkaan vakuuttunut siitä, että kaikki se mitä nyt esitetään korkeakoulujen ja tutkimuksen tulostavasti paremmaksi toteuttamiseksi ja tuottavuusohjelmien täytäntöön panemiseksi on perusteltua.

Suomi sijoittuu tunnetusti kansainvälisten kilpailukykyvertailujen kärkeen. Monet kauneuskilpailut kertovat myös sen, että Suomessa on maailman vähiten korruptoituneita ja tehokkaita julkisia hallintoja. Samoin opetus- ja tutkimustoimen saavutukset arvostellaan korkealle. Sen vuoksi onkin ihmeteltävä sitä innokkuutta, jolla jotkut haluavat päästä tuhoamaan näitä saavutuksia.

Viittaan valtiovarainministeriössä kehitettyyn julkisen hallinnon ns. tuottavuusohjelmaan. Kuka olisi eri mieltä siitä, että myös julkisella sektorilla on parannettava tuottavuutta rakenteita ja toimintatapoja uudistamalla sekä tietotekniikan käyttöä tehostamalla, vaikkei tuottavuuskäsite ole sellaisenaan siirrettävissä kalossitehtaalta esimerkiksi hoiva- tai opetustyöhön. Tosiasiasa tuottavuus on kuitenkin valitettavan monelle ohjelman laatijoista vain veruke, jolla ajetaan aivan muita tavoitteita, ilman siihen saatua nimenomaista poliittista valtakirjaa.

Ohjelmalla ei välttämättä tavoitella säästöjä vaan sitä, että henkilöstö vähenee, vaikka toimintoja vain ulkoistettaisiin. Kaiken kaikkiaan näyttää, jos ei nyt suoraan tavoitteena niin kuitenkin tuloksena, olevan se, että kaikki yksityisen sektorin työpaikkavitsaukset pätkätöistä eläketurvattomuuteen ja keskinäisestä kyräilystä optioihin olisi tuotava myös julkiselle sektorille.

Kuitenkin tulospalkkioajattelu voi julkisessa työssä tuottaa usein enemmän epäkohtia kuin todellisia hyötyjä, mistä helpoiten löytää esi-

merkkejä juuri opetus- ja tutkimustoimesta. Ja jos jokin oppilaitos tai virasto on aikanaan sijoitettu arkkitehtonisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaisiin ja edustaviin tiloihin niin "markkinavuokria" perimällä on pidettävä huoli siitä, ettei tuollainen voi kauaa jatkua.

Kaiken tämän ymmärtäisi paremmin, jos Suomen hallinto todella olisi tehotonta, korruptoitunutta ja kansalaisia huonosti palvelevaa. Varmasti kaikissa kohdin on aina parantamisen varaa – myös opetuksen ja tutkimuksen or-

ganisoinnissa – mutta talkoisiin ei tule ryhtyä nyt hallitsevassa hengessä. Rajansa kaikella, tässä tapauksessa itsetarkoituksellisella tulosvastuuintoilulla. Oikein ymmärretty ja oikein toteutettu tuottavuuden parantaminen ei ole asia jonka suhteen tiedeyhteisö voi tai saa olla välinpitämätön.

Kirjoittaja on ulkoministeri, VTT ja dosentti. Kirjoitus perustuu puheeseen Tieteen päivien avajaisissa 10.1.2007.